

KAHE MEHE KÕRVUTI JA LAHUS ASTUTUD TEED

Hans Johani ja Villem Männik

O. Mölder

Tänaseks on möödunud 110 aastat, kui Mulgimaal tulid ilmale kaks poisslast, üks ühel, teine teisel pool Viljandi linna. Viljandi valla Laane-Suki talus sündis 30. märtsil 1886 kuuenda, ühtlasi ka viimase lapsena Villem Männik, Viiratsi valla Johani talus aga 1. oktoobril 1886 tema tädipoeg Hans Johani. Algul õppis esimene neist Kutsari ja teine Viiratsi algkoolis, siis aga käisid mõlemad koos Viljandi kihelkonnakoolis ja Viljandi linnakoolis. Kui nad 1902. aastal linnakooli lõpetasid, siirdusid üheskoos Venemaale, et oma haridust jätkata Gorõ-Goretski Põllumajanduse Instituudi (praegu Valgevene Põllumajanduse Akadeemia) juures asunud põllumajanduskoolis. Nendega koos siirdus sinna ka Peeter Aavik, hilisem Olustvere Põllutöökeskkooli inspektor. Villem Männiku kohta on kirjutatud, et ta sooritas kõik eksamid väga headele hinnetele ja sai alates kolmandast õppeaastast kõrgeima stipendiumi. Mõlemad lõpetasid aga õpingud esimese järgu diplomiga.

Pärast kooli, mis ühtekokku vältas 6 aastat, lõpetamist komandeeriti nad Saksamaale Bremeni Sookatsejaama, mida tollal juhatas üks nimekamaid sookultuuri eriteadlasi prof. Tacke. Seejärel õppisid mõlemad Bonn-Poppelsdorfi Põllumajanduse Akadeemias kultuurtehnik (maaparanduse) osakonnas. Kokku õppisid nad Saksamaal kaks aastat, s.o. kuni 1910. aastani.

Saksamaalt tagasi pöördunud nende teed lahkesid. Villem Männik siirdus Venemaale, kus leidis tööd maaparanduse ja sooharimise instruktorina Novgorodi kubermangu semstvo juures. Hans Johani tegi läbi aastase kaitsevæetenistuse. Alates 1. detsembrist 1911 sai temast aga Põhja-Liivimaa Põllumeeste Seltside Keskoimekonna instruktor põllutöö ja maaparanduse erialal.

Saksamaal õppides lõi Hans Johani sidemed *Põllutöölehega*. Artiklite kirjutamisega teeb ta algust 1909. aastal. Temalt ilmus artiklite seeria *Heintaimed ja segahein põllul* (PL nr. 14, 15, 16, 17 – 1909). Autor nõuab piimakarjale rohkem eluõigust rohusööda tootmise intensiivistamise näol. Ta soovib põllukülvikorda sisse viia segahein, mis koosneks kõrrelistest ja liblikõielistest. Seda tuleks aga teha mitte pimesi välismaistel kogemustel, vaid Eestis korraldatud katsete alusel. Erilist tähelepanu osutab ta heinaseemnesegu koostamisele, lähtudes kohapealsetest oludest ja kasvutingimustest.

Samal aastal on ta avaldanud ka ulatusliku artikli *Ühistegevus Eesti põllupidamises* (PL nr. 36, 37 – 1909). Autor näeb siin suurt abi põllumeesteseltsidelt.

Samal aastal ilmus ka kolmas artiklite seeria *Mõnda Saksamaa põllumajandusest* (PL nr. 48, 49, 50 – 1909). Siin antakse põgus ülevaade Ida-Preisimaa maakorraldusest, lina- ja kasvatusest Saksamaal ja Eestis, samuti kritiseeritakse iganenud põllupidamise viise.

Järgnevalt, 1910. aastal avaldab ta *Põllutöölehes* (nr. 4, 5) artikli *Mõned arvud*. Siin analüüsib ta sooharimise tasuvust. Üks artikkel kannab pealkirja *Siiski veel kord loomatõugude küsimusi*. Karjatõugude valiku puhul asub autor seisukohal, et tähelepanu tuleb osutada kohapealsete oludega harjunud maakarjale, kelle tõuparanduseks on küllalt eeldusi. Edasi järgnesid artiklid *Soo ja tema harimine* (nr. 12), *Soo sündimine* (nr. 17), *Soo rikkus ja turba keemilised ja füüsikalised omadused* (nr. 18), *Soo kuivatamine* (nr. 19, 21), *Alalised rohumaad madalsoos* (nr. 22, 23), *Alalised rohumaad rabades* (nr. 24), *Seletuseks Juh. Henno kirjutiste kohta* (nr. 41).

Tööle asudes H. Johani sulg mõnevõrra väsis, nähtavasti ei olnud kirjatööks eriti palju aega.

Esimene maailmasõda kisub mõlemad mehed oma keerisesse. Tervislikel põhjustel pääseb H. Johani sealt küll kiiresti tulema, V. Männik jääb sõja lõpuni relvakandjaks, temast saab jalaväediviisi intendant adjutant. Hoolsa ja kohusetundliku sõjaväelasena sai ta mitme

risti ja aumärgi omanikuks. Maailmasõjast õnnelikult pääsenud mees pidi aga läbi tegema Vabadussõja, millest võttis osa ohvitserina.

Vabanenud sõjaväest asus H. Johani 1. jaanuarist 1916 õpetajana tööle Kõo mõisas asunud Aleksandri Alampõllutöökoolis, tegeldes samal ajal sõjaväele heina varumisega Viljandi maakonnas. Kuid juba sama aasta kevadel alustas ta katseid erinevate kaera- ja kartulisortidega, mille tulemused avaldas ka *Põllutöölehes* (nr. 6 ja 16, 1917).

Kõos hakkas ta õpetama aiatööd. Tema loengud õpilaste mälestustes (Mäekom, Isotam jt.) olid sisukad, konkreetsed, seotud tegeliku praktikaga. Ta püüdis õpilasi kasvatada mitte üksnes teadmiste rikastamisega, vaid kasvatas neid iseseisvalt mõtlejateks. Kontrollides õpilaste teadmisi, ei eitanud ta nende arvamusi täielikult, vaid püüdis selles leida ka midagi positiivset. Hiljem õpetas ta ka veel maaviiljelusega seoses olevaid õppeaineid nagu taimekasvatust, põlluharimist, mullastikku, põllutööriistu ja masinaid, maaparandust, sooparandust jne.

Kooli majapidamises allus temale tegelike tööde juhtimine nii aias kui ka põllul. Õpilastel tuli kõikidest majapidamise töödest osa võtta. Õpilased olid peaaegu täiskasvanud (17-...18-aastased). Siis tuli neil käituda meestena, mitte laste ega moonakatena. Tööga õpetajat petta ei saanud; siit süvenes aumehe mõiste.

Ausus, aga mitte varandus – see on olnud Hans Johanil üks põhimõte. Rahategemist pole ta kunagi seadnud eesmärgiks, raha on olnud vaid äraelamise üheks abinõuks. Ta kirjutab muu seas: *Rahal on ilmas õige suur tähtsus ja ta võib õige suuri asju korda saata. Kuid et inimesi ainult omal väel millegi asja ehk teatud koha külge siduda, seda ta ennast siiski ei suuda. Minule ei ole raha iseenesest kuigi suur asi, võib-olla, et ma teda isegi liiga madalalt hindan. Muidugi, kui tarvis on tema abil midagi muud kätte saada, siis tõuseb tema väärtus iseenesest. Et ta inimest vaimselt millegi külge siduda suudaks, see on tühi lori. Need sõnad on võetud kirjast, mille ta kirjutas oma õele Bonnist 1. augustil 1910.*

1917. aasta I semestril abiellus Hans Johani üldainete õpetaja Helene Kleitsmanniga. Neil sündis kaks last: tütar Silva ja poeg Sulo. Samal aastal valiti ta Viljandi maakonna nõukogu liikmeks ning ta hakkas täitma ka maakonnaagronoomi kohustusi.

Töötades Kõo põllutöökooli juhatajana ei katkenud H. Johani sidemed Põhja-Liivimaa Põllutöö Keskseitsiga. Kui 1917. aastal asus Keskseitsi sekretär J. Hünerson asutama poliitilist erakonda *Maaliitu*, oli H. Johani üks selle initsiatiivgrupi liige. Ta võttis aktiivselt osa ka *Maaliidu* põhikirja koostamisest. Kui tekkis mõte luua *Maaliidu* ja *Rahvaerakonna* vahel midagi poliitilise ühenduse taolist, siis saadeti J. Tõnissoni jutule just H. Johani. Tõnissoni paindumatu iseloom ja demagoogia oli kõigile hästi teada, temaga kokkuleppe taotlejal pidid olema mitmekülgsed teadmised, hea argumenteerimisoskus ja lõpmatu kannatus. Sellest kohtumisest Tõnissoniga ei tulnud siiski midagi välja, kokkulepe jäi sõlmimata. Hiljem lepiti ühistöös kokku hoopis Konstantin Pätsiga, kes siis aga ise asutas maameeste erakonna, mis nüüd reorganiseeriti põllumeeste kogudeks, etteotsa. J. Hünerson läks K. Pätsiga kaasa, tema istus korduvalt ministritoolil, H. Johani jäi aga suurest poliitikast kõrvale. Tõenäoliselt oma karjääri tagaajamisele mitte anduva iseloomu tõttu.

Pärast Veebruarirevolutsiooni algas kiiresti maal viibivate Vene väeosade lagunemine. Toimus toores vägivald rahulike elanike kallal. Eesti juhtivates ringkondades tärkas mõte luua julgeoleku kaitsmiseks rahvuslikke väeosi. Ka Viljandis avati Eesti Maleva Büroo ja Hans Johani valiti selle juhatajaks. Selle töö tõttu ta hiljem vangistati ja tal tuli viibida vanglas 1918. a. aprillini.

Kui Hans Johani vanglast tagasi jõudis, valiti ta ühel häälel Eesti Aleksandri Põllutöökeskkooli juhatajaks. Et Eesti Aleksandri Alampõllutöökooli õpilaste arv hakkas kasvama, ainelistest raskustest saadi üle, oli tarvidus juba laiema õppekavaga kooli järele. Ja nii nimetati Eesti Aleksandri Alampõllutöökooli hoolekogu otsusega kool 17. augustil 1919 põllutöökeskkooliks. See nime muutmine tähendas iseenesest veel vähe, tuli luua uus koolitüüp. Põllutööministeeriumilt tollal veel mingisuguseid juhtnööre ei saadud, kõik ümberkorraldused langesid kooli õpetajate õlgadele.

Kooli põhikirja ja paljude eeskirjade, mis Hans Johani poolt tollal välja töötati, põhis seisukohad on läbi paljude ajafiltrite jäänud kehtima veel tänapäevanigi.

Õppetöö kõrval valmis H. Johanil selle aja kohta väga põhjalik koolimõisa perspektiiv-plaan.

Kõo mõisa asukoht, aga ka hoonete seisukord ei olnud koolile kuigi soodsad. Peahoonena kasutatav mõisahooned oli juba siis 145 aastat vana ning koolimajana kitsas. Mõis oli suurematest liiklusteedest ja raudteest kaugel. Seetõttu tekkis mõte viia kool Kõost Olustvere mõisa, mis oli maareformiga mõisnikust vabanenud. Juhatajale kooli üleviimine Olustverre algul eriti ei meeldinud – oli ju tema näinud hulga vaeva kooli ja selle juurde kuuluva mõisa perspektiivplaani koostamisega ning teinud algust vastavate korrastustöödega. Kuid varsti ta siiski nõustus ja kool toodi 1920. aasta lõpul üle Olustverre.

Olustveres kerkisid üles uued probleemid. Mõisahooned tuli õppetöoks kohandada, laostunud oli mõisamajand, kevadkülviks puudus isegi viljaseeme. Probleeme oli õpetajatega. Kõigi nende küsimuste lahendamine lasus koolijuhataja Hans Johani õlgadel. Lasus tema õlgadel sedavõrd, et tervis hakkas alla andma. Ei aidanud enam koolijuhataja kohast loobumine ja ainult õppetööle pühendumine (1921), tiisikus ja hiljem sarlakid murdsid väsimatu külvimehe 10. veebruaril 1923. aastal. Nüüd puhkab ta Viljandis Riia maantee kalmistul.

Tema elu ja tegevus on olnud töö jätkajatele kuni tänapäevani tõe, tööarmastuse, kohusetruuduse, õigluse ja aususe elavaks eeskujuks.

Villem Männik, vabanedes 1920. aastal sõjaväest, siirdus (nähtavasti koolivenna kutsel) Olustverre Põllutöökeskkooli taimekasvatuse ja maaparanduse õpetajaks. 1926. aastal sai temast aga koolijuhataja, seda 15 aastaks. Tema käe all kasvas Olustvere kooli kuulsus, siit läbikäinud mehed kaitsesid hästi eesti põllumehe ja ka Olustvere Põllutöökeskkooli au. Mitmed Olustvere kooli lõpetanud poisid läksid edasi õppima ülikooli (A. Ekbaum, J. Kuum, M. Karelson) ja jõudsid meie põllumajanduses või põllumajandusteaduses juhtivatele kohtadele.

Maaparanduse ja sookultuuri eriteadlasena pani ta erilist rõhku Olustvere õppemajandi põldude ja kultuurrohumaade korrastamisele. Õpilaste kaasabil viis ta praktika korras läbi laiaulatuslikult maade dreenaafi kuivendamist ja rajas mitmeaastase heintaimede seemnekasvatuse, mis oli tollal Eestis üsna algeline.

Oma kohustusi õpetajana ja koolijuhatajana täitis ta hoolikalt ja oskuslikult. Oli õpetajate ja õpilaste seas suureks isiklikuks eeskujuks. Tema kasvatuse mõju õpilaskonnas oli väga suur.

Nõukogude aasta sai V. Männikule saatuslikuks. Suurküüditamine 14. juunil 1941 ei läinud temastki mööda. Ta paigutati Siberi vangilaagrisse, kus suri 1943. aastal. Surma täpne kuupäev ja koht (kuskil Tomski kandis) on seni välja uurimata.

1941. aasta maikuus, kuu aega enne tema küüditamist, revideeris Eesti Aleksandri Põllutöökeskkooli (tolleaegse nimega juba Olustvere Põllumajandustehnikum) üleliiduliste põllumajandustehnikumide peainspektor, kes andis nii koolile kui ka õppemajandile kõrgeima hinde.

Nõnda lookles kahe tubli eesti mehe elutee, mis nüüdseks on jäänud juba pikkade aastate taha. Aga ometigi, mida pikemaks see ajavahemik venib, seda tugevamini me tunnetame nende meeste poolt tehtud töö tähtsust, seda südamelähedasemaks nad meile saavad.